

Віра Хайдемейєр

Вербалізація концепту «політика та мораль» (на прикладі німецькомовної преси)

У статті досліджено політичний дискурс. На прикладі відібраного фактичного матеріалу із сучасної німецької преси (2011–2014 рр.) розглянуто одну з найбільш актуальних проблем сучасної лінгвістики – мовне вираження політичної моралі. На основі інтерпретаційного аналізу лексико-стилістичних засобів виділено основні аспекти семантики досліджуваного концепту в німецькій мові.

Ключові слова: дискурс, мораль, політична мораль, концепт, перифраз, метафора.

Постановка наукової проблеми та її значення. Концепт «мораль» займає важливе місце в лінгвокультурологічному суспільстві. Моральні цінності завжди привертати найбільше уваги. Людина пізнає навколишню дійсність і діє на основі отриманих знань та досвіду, які здобула при цьому. Вона має чітку уяву про те, що таке добро й зло, правдивість і лицемірність, чесність та користоловство [4, с. 93]. Саме це дає змогу оцінити власні дії й інших, переосмислити своє минуле, події в суспільстві, що відбувалися раніше та простежуються сьогодні. Останнім часом простежуємо глибокий економічний і політичний занепад низки країн Південної Африки та Східної Європи. Весь світ зворушений тими політичними подіями, що нині відбуваються в Україні. Велика шана та біль від непоправної втрати цвіту нації за наказами аморальних політиків лише заради однієї мети – збереження влади й власного збагачення, – що може бути ще більш цинічним і низьким! Оцінка, осуд, огида до дій окремих політиків та захоплення самопожертвуванням інших – усе це можна передати насамперед за допомогою мови.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Політичний дискурс постійно привертав увагу науковців. Питання моралі й мови досліджували такі вчені, як Г. Герінгер, Т. Ребок, М. Осика, А. Седих, Р. Семенова, Н. Корольова, Н. Бабич та ін. Проте мовні засоби вираження моралі, що відображають політичне життя останнього часу в суспільстві на базі німецької преси, ще не були предметом спеціального дослідження. З огляду на це звернення до теми «політика й мораль» із залученням лексику сучасної німецької преси цілком **актуальне**.

Об'єкт дослідження – лексико-стилістичні засоби, які об'єктивують концепт «політика та мораль».

Матеріалом дослідження слугують статті німецькомовної преси за 2011–2014 рр. **Мета** дослідження – вивчити лексичні і стилістичні засоби політичного дискурсу в поєднанні з їхніми концептуальними характеристиками. Окреслена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) виявити на основі сучасної німецької періодики лексико-стилістичний корпус, що характеризує досліджувану тему; 2) упорядкувати дібраний матеріал відповідно до тематики, яку вони відображають; 3) проаналізувати відібраний із преси інвентар, що вербалізує концепт «політика й мораль», та виділити його основні семантичні характеристики.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Слово «мораль» походить від латинського «*moralis*» й означає «загальноприйняті традиції та правила поведінки, якими керується суспільство, певна соціальна група й кожна людина окремо». Глумачний словник української мови містить таке визначення моралі: 1) система норм і принципів поведінки людей у ставленні один до одного та до суспільства; 2) повчальний висновок із чогось; 3) розм. повчання, настанови, поради [6, с. 779]. Мораль «регулює поведінку і свідомість людини в усіх сферах суспільного життя: на роботі, у побуті, політиці, науці, сімейних, особистих, групових, міжкласових і міжнародних відносин, а також її ставлення до природи» [5, с. 149].

У науковій літературі розрізняють загальнолюдську й політичну мораль [5; 8]. Загальнолюдська мораль уключає: а) прості норми, елементарні правила будь-якого співіснування (чесність, справедливість, великодушність, відвертість, дружелюбність тощо), б) психічний стан, душевні переживання (докори совісті, відчуття сорому, вини, покаяння й ін.) [5, с. 149]. Отож, концепт «мораль» пов'язаний насамперед із моральними принципами, що передбачають певні норми поведінки на кшталт: «Люби свого ближнього», «Будь справедливий» та ін. У християнській культурі цей концепт пов'язаний із десятьма заповідями: «Не вбий», «Не перелюбствуй!», «Не вкради!» [4, с. 93].

Мораль у політиці – це сукупність норм і зразків політичної поведінки, що створює можливість оцінювати її на підставі критеріїв добра й зла. Моральність політична є наслідком конкретних суспільних умов, до складу яких входять рівень розвитку суспільства, його культурні досягнення, відкритість або закритість щодо впливів інших культур тощо. На думку німецького вченого Герінга, політична мораль проявляється, насамперед, у діях політиків, котрі, «на відміну від приватних осіб, відповідають не лише перед судом своєї совісті, а й несуть відповідальність перед суспільством, доля якого значною мірою залежить від їхніх рішень та дій. Хто приймає рішення за інших і тим більше багатьох, той повинен мати найвищі моральні якості, щоб змогти захистити себе й інших» [8, с. 109].

У роботі розглянуто концепт як абстрактну єдність [7, с. 96], за яким стоять явища духовного світу. Ми отримуємо дані про мораль не безпосередньо з реального світу, а опосередковано через мову. Однією з найбагатших скарбниць образного вираження оцінки моральних якостей людини є лексико-стилістичні засоби мови.

Лише в останні два роки з'явилися нові лексичні одиниці, які утворюють понятійний аспект цього концепту: *guttenbergen* (списувати, займатися плагіатом, як це зробив під час написання дисертації колишній міністр оборони Німеччини Guttenberg), *zuwulffen* (використовувати своє політичне положення у власних інтересах за прикладом колишнього (2003–2010 рр.) прем'єр-міністра Нижньої Саксонії та донедавна президента Німеччини (липень 2010-го – лютий 2012 р.) Крістіана Вульфа), *Piratenpolitiker* (політики Міжнародної партії піратів, що була заснована вперше у Швеції 2006 р. й набула в Німеччині великої популярності у 2011 р., оскільки переслідує мету бути чесною опозиційною силою до влади), «*Wir sind die 99 %*» (вислів, що є гаслом всесвітньо відомого Осцип-руху та тематизує надзвичайно нерівний розподіл влади й грошей у всьому світі), «*Tigeretten-Koalition*» (тигрячо-качача коаліція (жовто-чорна) Християнсько-демократичної партії та Партії вільних демократів). В одній із дискусій (2009) голова Соціал-демократичної партії Вальтер Штайнмейєр назвав так цю коаліцію й слово набуло повсякденного вжитку та означає недієспроможність чорно-жовтої коаліції. У період передвиборної кампанії в Росії широкого вжитку набули вирази *das Putin-System*, *die Putin-Clique*, *schmutziger Wahlkampf*, *allm?chtiger Kremelchef*, *die Putin-Gefolgschaft*, *Kontrollstaat*, *der alte Zar* (*Das «Putin-System» vereitelt die politische Öffnung, unterdrückt das Entstehen eines Moskauer Frühlings und blockiert die wirtschaftliche Entwicklung. ... Putin will Panzer statt Reformen (60 Prozent des Haushalts 2012 gehen an Militär und Geheimdienste); Einige Russen haben diese Entwicklung durchschaut. Sie protestieren gegen den Kontrollstaat und wollen Putins Wahl verhindern. Aber noch steht die Mehrheit hinter dem alten Zaren* (OWB 05.03.2012).

У 2010–2012 рр. у світі відбулися численні революції та політичні перевороти в арабських і північно-африканських країнах, які привели до повалення існуючих режимів (Кадаффі, Мубарака та ін.). Іменник *Mörder* отримав нове значення «арабський диктатор» (*US-Präsident Obama hält den syrischen Diktator Assad für einen Mörder* (Президент США вважає сирійського диктатора Асада вбивцею) (OWB 06.02.2012). Фразеологічною інновацією [3] *Lizenz zum Töten* названо у Всесвітній Раді Безпеки вето Росії та Китаю на резолюцію, яка зобов'язувала б диктатора Асада припинити бої проти власного народу: *Lizenz zum Töten – so nannte man das Veto auf Syrien-Resolution im Weltsicherheitsrat (der UNO) von Russland und China Resolution gegen Syrien, um Kämpfe gegen die eigene Bevölkerung durch den Diktator Assad einzustellen* (OWB 06.02.2012).

Починаючи з грудня 2012 р. у поле зору дебатів на тему «політика та мораль» потрапив політик найвищого рангу – президент Німеччини Крістіан Вульф, котрий пробув на цій високій посаді всього 20 місяців. До ключових слів із компонентом *Affäre* належать такі: *Affäre Wulff*, *Wulff-Affäre*, *Kreditaffäre Wulffs*, *Dauer-Affäre etc.* Що змусило президента Німеччини піти у відставку? Йому дорікають, що, перебуваючи на посаді прем'єр-міністра Нижньої Саксонії, він використав контакти впливових людей у власних інтересах (отримав від свого друга пана Геркенса вигідний 4 % кредит у розмірі 500 тис. євро для фінансування новопродбаного будинку (авт.: для всіх інших – 5 % кредити), неодноразово безкоштовно відпочивав із сім'єю, приховав ці контакти та не вмів розділяти службових обов'язків від приватних. На основі цього склалося враження, що Крістіан Вульф говорить одне, а робить інше, що засвідчують такі метафори: *Die schwarze Landesregierung (Die schwarze Landesregierung unter dem früheren Ministerpräsidenten Wulff habe den umstrittenen Nord-Süd-Dialog stärker unterstützt als bekannt* (Чорний федеральний уряд на чолі з колишнім прем'єр-міністром Вульфом підтримував сумнівний північно-південний діалог сильніше, ніж це було відомо) (OWB 28.01.2012);

Prominenten-Nord-Süd-Dialog (зустріч впливових людей із Нижньої Саксонії та Баден-Вюртемберг відбувалася неодноразово під час афери Вульфа) (OWB 26.01.2012); *Partykönig Schmidt* (король організації вечірок Шмідт) (Stern 2012, N 6); *Präsidentiale Gurkentruppe* (президіальна огіркова трупа, тобто ті, які не мають єдиної стратегії, щоб керувати (маються на увазі Вульф і його найближче оточення)) (Stern 2012, N 6). Своєю поведінкою він наробив шкоди самому собі та політиці загалом й особливо власній політичній партії (християнсько-демократичній). Сильну негативну оцінку містять такі перифрази, як *Schnäppchen-Präsident* (OWB 09.03.2012) (президент, який робить усе заради своєї вигоди), *der falsche Präsident* (фальшивий президент) (OWB 03.03.2012), фразеологічний вираз *Wulff soll Selbstanzeige machen* (Вульф повинен донести сам на себе) та метонімія *Selbstreinigungsverfahren* (процедура для «очищення» совісті) (OWB 26.01.2012).

Афера Крістіана Вульфа показує прогресоване падіння політичної культури. Це засвідчують *новосемантизми* [3], які несуть сильне смислове навантаження, зокрема іменник *Lügner* (*Bundespräsident Christian Wulff darf in der Kreditaffäre als Lügner bezeichnet werden* (Президента Німеччини Крістіана Вульфа можна назвати в кредитній афері брехуном) (OWB 28.01.2012). Упродовж довгого часу у вжитку було слово *Hinrichtung*, яке набуло переносного (нового) значення у зв'язку з дискусіями про офіційне прощання з нагоди вимушеної відставки президента Німеччини Крістіана Вульфа: *Peinlich fanden manche die fortgesetzte Debatte über Wulffs Ehrensold und darüber, ob ihm der festliche Abschied überhaupt zusteht. Vom letzten Akt einer Hinrichtung wurde gesprochen* (Неприємними вважав багато хто безперервні дебати про почесну пенсію (авт.: щорічне грошове забезпечення в сумі 199 тис. євро) і про те, чи потрібно для нього робити святкове прощання. Ішлося про своєрідну смертну кару або страту) (OWB 09.03.2012).

Фразеологічні інновації [3] становлять образний компонент, який практично завжди пов'язаний з оцінним. Вони несуть, зазвичай, негативну оцінку: *Sumpf des Systems Wulff trockenlegen* (покласти край системі Вульф) (BZ 2012), *Tiefpunkt der politischen Kultur* (найнижчий рівень політичної культури) (BZ 2012), *Trauerspiel um den Bundespräsidenten* (трагедія навколо федерального президента) (OWB 26.01.2012) тощо.

Позитивне забарвлення мають вирази, утворені за допомогою епітетів, та стилістичні фігури заміни (синтез, метафора, перифраз, метонімія), які висвітлюють діяльність, передовсім, канцлера Німеччини Ангели Меркель: *eine starke Kanzlerin; eine nüchterne Kanzlerin; die Königin von Europa; Merkel hält die Zukunft der EU; Merkel kann's* (сильна канцлер; розумний канцлер; королева Європи; Меркель тримає в руках майбутнє Європи; Меркель може це) (OWB 07.09.2012) і нового президента Йоахіма Гаука (*Bundespräsident des Volkes; Gauck könne das verlorene Vertrauen in das Bundespräsidentenamt zurückgeben* (президент народу; Гаук може повернути втрачену довіру) (OWB 20.02.2012).

І, наостанок, ми відчуваємо себе зобов'язаними торкнутися питання мовного відтворення в німецькій пресі тих подій, що саме сьогодні відбуваються в Україні – на Майдані й у Криму. Злочинні дії проти власного народу экс-президента Віктора Януковича передають перифраз *Diktator* (26.02.2014), епітети *der mutmaßlich gefoltete Regierungsgegner Dmitri Bulatow* (опозиціонер, якого, ймовірно, катували – Д. Булатов) (27.02.2014), *brutale Übergriffe auf Regierungsgegner* (перевищення повноважень проти супротивників уряду) (27.02.2014), *die tödlichen Schüsse* (смертельні постріли) (26.02.2014), *dreckiges Komplott* (брудна змова: 26.02.2014) тощо. Брутальна агресія російської влади проти народу України вважається аморальною й викликає осуд за допомогою стилістичних фігур заміни, що ґрунтуються на перенесеному значенні, а саме: перифраз *der neo-zaristische Präsident* (27.02.2014), *der Kreml-Herrscher* (05.03.2014), метафор *Putin lässt die Muskeln spielen* (Путін змушує мускули грати) (27.02.2014), *sein Reich schrumpft* (його держава стає меншою) (28.02.2014), антитези *Russland versteht sich nicht als Staat, sondern als Imperium* (Росія веде себе не як держава, а як імперія) (01/02.03.2014).

На жаль, більшість наведених прикладів засвідчує, що мораль у політичних колах властива не всім політикам, оскільки, як стверджував ще І. Кант, «торговець, який не обдурює своїх покупців, тому що він боїться, що вони це помітять і не будуть у нього більше купувати, робить правильно, але не веде себе морально. Моральною є поведінка лише тоді, коли вона виходить із моральних принципів» [8, с. 104]. Приклад такої великої християнської й загальнолюдської моралі, на думку міністра фінансів Німеччини В. Шойбле, – поведінка Папи Римського Франциска: *«Ein Papst, der so bescheiden auftritt, der im Hotel seine Geldbörse zückt und die Rechnung verlangt, den seine erste Reise zu*

den Flüchtlingen auf Lampedusa fuhr, ist einfach wunderbar» (Священик, який так скромно веде себе, який у готелі витягує гаманець, щоб самому розрахуватися за нього, той, чия перша поїздка буде до біженців на Лампедузі, є просто взірцем) (BZ 29.08.2013).

Висновки й перспективи подальших досліджень. З дослідження випливає, що лексико-стилістичне наповнення німецького політичного дискурсу відіграє велику роль в об'єктивації концепту «політика та мораль». Мораль сприяє ціннісному баченню світу. Аналіз фактичного матеріалу показує тенденцію стрімкого падіння політичної культури сучасних політиків. Позитивне забарвлення мають вирази, утворені за допомогою епітетів, та стилістичні фігури заміни (синтез, метафора, перифраз, метонімія), які висвітлюють діяльність, передовсім, канцлера Німеччини Ангели Меркель та президента Німеччини Йоахіма Гаука. У подальших наукових розвідках, присвячених засобам вербалізації та об'єктивації німецького публіцистичного дискурсу, могли б бути цікавими такі концепти, як «інтеграція», «політика в гендерному аспекті», «терор» тощо.

Джерела та література

1. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови : навч. посіб. для студ. філол. спец. вищ. навч. закладів / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 2003. – 432 с.
2. Королёва Н. Л. Концепт «Мораль» как базовая культурологическая единица : сб. науч. тр., 19–20 лют. 2009 р. / Н. Л. Королёва // Міжнар. наук.-практ. конф. з питань методики викладання іноземної мови пам'яті проф. В. Л. Скалкина (2009, Одеса) / ОНУ ім. І. І. Мечникова, філол. ф-т, каф. болгарської філології. – Одеса : Астропринт, 2009. – С. 444–449.
3. Лисецька Н. Г. Об'єктивація концепту «ФІНАНСОВА КРИЗА» засобами неології (на прикладі німецькомовної преси) // Наук. пр. Кам'янець-Подільського ун-ту ім. І. Огієнка. Сер. : Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2013. – Вип. 32. – С. 237–240.
4. Осыка М. В. Вербализация концепта «мораль» в русской и французской топонимической фразеологии / М. В. Осыка, А. П. Седых // Вестн. Белгород. гос. ун-та. Сер. : Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2009. – № 2. – С. 93–95.
5. Семенова Р. У. Политическая мораль: некоторые основания политического дискурса / Р. У. Семенова // Вестн. Томск. гос. ун-та. Сер. : Политика и политические науки. – 2005. – Вып. 287. – С. 146–152.
6. Словник української мови : в 11 т. Т. 4 [Електронний ресурс]. – 1973. – С. 799. – Режим доступу : www.mova.info/Page.aspx?11=62
7. Телия В. Н. Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурный аспекты / В. Н. Телия. – М. : Яз. рус. культуры, 1996. – 288 с.
8. Heringer H. Ju. Ich gebe Ihnen mein Ehrenwort. Politik, Sprache, Moral / H. Ju. Heringer. – München : Beck, 1990. – 194 S.
9. Rehbock Th. Moral und Sprache. Ist das Verbot der Lüge sprachphilosophisch begründbar / Th. Rehbock. – TU Dresden, Institut für Philosophie. – Dresden : Akademie Verlag, 58 (2010) 1. – S. 105–125.
10. Zeitungen : Berliner Zeitung (BZ) ; Ostwestfalen Blatt (OWB) ; Stern. – Jahrgang, 2010–2014.

Хайдемейер Вера. Вербализация концепта «политика и мораль» (на примере немецкой прессы). Стаття посвящена політичному дискурсу. На прикладі отобраного фактичного матеріалу з сучасної німецької преси (2011–2014) розглядається одна з найбільш актуальних проблем сучасної лінгвістики – мовне вираження політичної моралі. Аналіз лексико-стилістичних засобів показав тенденцію прогресивного падіння політичної культури сучасних політиків. Положительну окраску мають вираження, образовані при допомозі епітетів і стилістичних фігур заміни (синтез, метафора, перифраз, метонімія), які освітають діяльність, переважно, федерального канцлера Німеччини Ангели Меркель і президента Німеччини Йоахіма Гаука. Мораль сприяє ціннісному сприйняттю світу.

Ключевые слова: мораль, дискурс, політична мораль, концепт, перифраз, метафора.

Khaidemeyer Vira. Verbalization of the Concept «Politics and Morality» (on the Material of the German Press). The article deals with political discourse. One of the most urgent problems of modern linguistics, that of the language expression of the political morals, is examined on the factual material of modern German press (2011–2014). The analysis of lexico-stylistic means has shown the tendency to increasing decline of modern politicians' political culture. The expressions formed with the help of epithets and stylistic substitution means (synthesis, metaphor, periphrasis, metonymy) have a positive colouring and elucidate, first and foremost, the activity of Angela Merkel, Federal Chancellor of Germany, and Joachim Gauck, President of Germany. Morals contribute to the value world comprehension.

Key words: morals, discourse, political morals, concept, periphrasis, metaphor.

Стаття надійшла до редколегії
02.04.2014 р.